

1843 ԲԱԶՄԱՎԷՊ 1911

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ՔՐՈՆԻԿ

ՆՈՐ ԾԻԶԱՆ

◀◀◀

ԿԵԱՆՔԸ, ազգին համար, և պատմութիւնը՝ կը մտնէ նոր շրջանի մը մէջ: Ինչ է իրօք կեանք մը, պատմութիւն մը:

Պատմութեան մեծ իմաստասէրներ վաղուց անոր բնոյթը, նկարագիրը որոշած են: Սմբողջ պատմութիւնը, կեանքն՝ է, — րեզ, ակտիւրեզ, սիւրեզ, — դրութիւն, հակադրութիւն, համադրութիւն:

Կեանքը կը սկսի մի ինչ որ անյայտ ծագումով: Յետոյ կը յարուցուին գաղափարներ, հարցեր, շահեր՝ որոնք իրարու կը հակասեն, զիբար կը վանեն, իրարու կը բաղխին, զիբար կը խորտակեն ու կը խորտակուին մինչև որ տիրէ կացութիւն մը հարթուած ու հանդարտած:

Անտիթէզի, հակադրութեան շրջանին շատ բան կը կոտորուի, կը խորտակուի ու կը ջնջուի, — մնացածներուն համար կը ստեղծուի բոլորովին նոր կացութիւն մը: Հէնց այս կացութիւնն է որ կը կազմէ նոր շրջանը և այս շրջանին համար կը սկսի նոր կեանք մը:

Թէզը, դրութիւնը՝ կազմուած հայութեան համար, որ՝ այսպէս ըսելու համար, աւելի քան կէս դարէ ի վեր անոր միջնուրտը կը ձևացնէր, տարրացած Ալիշանի երգերով, և սնած ու մեծցած բազմաթիւ ուրիշ բանաստեղծներով, երգիչներով, գործիչներով, ու հրապարակախօսներով, վիժեց արիւնային կատաստրոֆով մը, յաջորդուած ազատութենէ մը, որուն արժէքին աստիճանը դեռ շատ մերձաւոր ապագայի մը կը մնայ ստուգելու:

Գործիչներու շատ հին մնացորդներ, ասպարէզէ դուրս քաշուած են, կամ աւելի ճիշդ քշուած՝ իբր հին բաներ որ այլ ևս նոր բան մը չունին՝ յայտնուելու համար: Նոր սերունդը, կ'երեւի, չունենալ նախորդին հասկացողութիւնները, կամ զանոնք չունենալ անոնց ոճով: Ու այս նոր սերունդին մէջ ալ դեռ հասկցուելու ու յստակուելու շատ բան կայ մեծ, պայծառ ու տիրող գաղափարի մը շուրջ:

Ամէն տեղ, թերթերու մէջ, Կոստանդնուպոլիս, Թիֆլիս, գաւառներ և կամ այլուր, հեռացնելու և հանգցնելու հետ են բոլոր նախկին հասկացողութիւններն ու զգացակցութիւնները զանոնք սկսելու համար նոր սահմաններու և չափերու մէջ:

Ա Ր Փ Ի Ա Ր

1850-1908

La vérité, l'après vérité.
STENDHAL.

ԱՐՓԻԱՐ ՀԵՐՊԱՐԱԿԱԳԻՐ

Երբոր մեռաւ զրական զրեթէ բոլոր ճիւղերը. փորձած էր արդէն, Մ'երթ ընդ մերթ երեցող վիպակին հետ՝ չժողուց մասնաւորապէս հրապարակագրութիւնը:

Արփիար հրապարակագրութիւնը կա- նուխէն սկսաւ: Նախ «Արեւելք»ը, յետոյ իր «Հայրենիք»ը մասնաւոր, զոր կը հրա- տարակէր Յովհաննէս Շահնազարի և Լևոն Բաշալեանի հետ, կարևոր դեր ունի այդ տեսակէտով: Ժամանակի թրցահայ ժողո- վուրդը բաւական կողեց ու փոխեց իր գաղափարները՝ այդ երեք ռաճվիրաներու գրչի հարուածներուն տակ: Երեքն ալ լաւ ոյժեր, բայց անոնց հոգին ու շարժիչը Արփիարի կրակոտ զգածայրն էր: — Հայրենիք սկսած էր 1891ին, և այնու- հետե կեդրոնավայրը եղած էր օրուան եւ րիտասարդ զրական ուժերու, որոնց յօ- դուածները, պ. Արշակ Զօպանեանէն ըս- կեսալ մինչև պ. Հրանդ Ասատուր, կ'անց- նէին Արփիարի սրբագրութենէն: Արփիար զվիսաւոր խմբագիրն էր ու տիրած էր օ- ռագրի «Նախ-էջ»ին, իսկ Յ. Շահնազար՝ տնօրէն-հրատարակչին էր:

Դադարն ու բարեկամութիւններուն ան- կումը պարզապէս հաշուեյարդարութեան մը երեւոյթն ունի: Հաշիւ տալ ինչ որ ինք իրականը չէ հասկցած՝ և ինչ որ ու- րիշներն այլապէս են իմացեր:

Եւ նոր հասկացողութիւններ սկսած մի- ջոց մարդ երեւոյթն ունի զգուշանալ զըպ- չելու հին հարցերու, վախէն զանոնք փըշ- րելու՝ ինչպէս հինցած դիակներ:

Յիշողութիւնը կը վարանի անոնց առ- ջեւ. մարդ երեւոյթն ունի առաջին ան- զամ ճանչցուելու, տեսակ մ'երկրորդ եւ րիտասարդութիւն:

Դեռ կարելի չէ գուշակել թէ ինչ գա- ղափարի շուրջ պիտի ըլլան այս նոր հաս- կացողութիւնները և ինչ հոսանք պիտի տարածուի: Միակ որոշ կէտն այս է որ հին ոճը հին ձեւերով ճնշող զարժեր է և հալածուած ամէն տեղ ինչպէս մղձաւանջ մը:

Նոր հոսանքը չերեւիր թէ վիպական հերոսական ըլլայ. նա աւելի պիտի ըլլայ քաղաքական, մասնաւոր թաղաքակրթական ու ընդհանուր: Աւելի լայն կրթութիւն մը պիտի սորուի, կենաց բոլոր երեւոյթներուն մէջ, յառաջադիմական ուղղութեամբ, և աւելի իրական ու ճիշդ հասկացողութիւն- ներ ազգաց աղերսներուն և անհատին ու ընդհանուրին միջեւ եղած շահերուն:

Ու պատերազմը, ապագային, կը թուի աւելի ըլլալ տենդոտ մրցակցութիւն մը քա- ղաքական դասակարգերուն մէջ, քան ա- րիւնքախանձ նախճիրներ քաղաքներու ու գեղերու մէջ:

Ամէն պարագայի մէջ կենանքի այս նոր շրջանը իր հակաբարութեան փուլին աւելի մասնական ու յաջող կոիւններ պիտի ու- նենայ, քան ընդհանուր ու անհաւասար ուժերով խողխողումներ:

Աշխատութեան և արդիւնքին աստի- ճանն է վերջապէս որ պէտք է տիրէ այս նոր շրջանին մէջ, և մեծութիւնը Գործին տայ անոր իր նուիրականութիւնը:

Մասիսի զաղարմա՛մբ, — կը պատմէ Արփիար եռան- դեամբ, — ժողովուրդը կը սպասէր մարդու մը, կը սպա- սէր թերթի մը, Մարդն ալ երեցաւ, թերթն ալ: Մար- դը՝ Յովհ. Շահնազարը, թերթը՝ Հայրենիքը: Գովհան- նէս Շահնազար Բարեկէն հինգ տարի առաջ Պոլսի վե- րադարձած էր՝ փաստաբանի վկայականով... Հետը նաեւ հազար ոսկիի դրամագուլիւ մը կը տանէր Հայրենիքին յարանաւ յաջողութեանը իբր երաշխատութիւն... Թե՛ զորք թէ զրամ զոհող այդ եզակեանք՝ երեւոյթ խմբագիրը, միտնալմայն անձնաւորութիւն մըն էր բարձրագոյն ու սոսնձ ստացած, Թուրքիոյ Հայոց օրագրութիւնը առաջին անգամն էր հրատարակել մը կ'ունենար՝ Համալսարա- նէն շրջանաւարտ... Իր բարեկամներէն ոմանք կը յի- շէին թէ 1879ին Վրենք» ու «***» ծածկանունով կրա- կոտ քանի մը յօդուածներ հրատարակած էր Մշակին